

УДК 32

Received 28 August 2017

Received in revised form 25 September 2017

Accepted 30 October 2017

Третяк О.А.

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

ПРИРОДНИЧО-НАУКОВА ТЕНДЕНЦІЯ ФОРМУЛЮВАННЯ ПОНЯТЬ У ПРАКТИЦІ ПОЛІТИЧНОГО ПІЗНАННЯ

У статті досліджено політичне пізнання може зосереджуватися, передусім, на виокремленні подій і явищ, які мають особливе значення для певної політичної ситуації, або є актуальними для зацікавленої громадськості. Підкреслюється, що політичне пізнання доби постмодерну, звільнення від ціннісних пріоритетів, доцільності прогресу, суспільної користі, може широко залучувати буденні, або ненаукові експертні оцінки. Сконцентровано увагу на розкритті нових причинно-наслідкових зв'язків між політичними фактами та прогнозуванням політичних процесів, нерідко застосовує суб'єктивні, або авторські терміни, які не знайшли твердження у широкій науковій спільноті. Наголошується, що у сучасному науковому пізнанні пріоритет термінологічної суворості зміщується на користь проєктивного дослідження, яке спрямовує зусилля на набуття нових знань. Стверджується, що перетворення науки на частину виробничого комплексу і, водночас, на соціальне явище визначає певний фаховий підхід науковців-політологів та осягнення свого значення і відповідальності за свої наукові результати. Обґрунтовано, що політичне пізнання є вбудованим у культурний континуум і визначається нормами, які породжуються цивілізаційним розвитком суспільства. Розглянуто можливість набуття якісно нових парадигмальних знань передбачає аналіз стану політичного суб'єкту та його мислення в умовах нових і нових умов стандартизації.

Ключові слова: політичне пізнання, природничо-наукові стандарти, наукові поняття, термінологічні новації, політологічні методи, дослідження.

Третяк А.А., Естественнo-научная тенденция формулировки понятий в практике политического познания

В статье исследованы политическое познание может сосредотачиваться прежде всего на выделении событий и явлений, которые имеют особое значение для определенной политической ситуации, или актуальны для заинтересованной общественности. Подчеркивается, что голитичне познания эпохи постмодерна, освобождение от ценностных приоритетов, целесообразности прогресса, общественной пользы, может широко залучувати обычные, или ненаучные экспертные оценки. Сконцентрировано внимание на раскрытии новых причинно-следственных связей между политическими фактами и прогнозированием политических процессов, нередко применяет субъективные, или авторские сроки, которые не нашли утверждение в широкой научной общественности. Отмечается, что в современном научном познании пріоритет терминологической строгости смещается в пользу проєктивного исследования, которое направляет усилия на приобретение новых знаний. Утверждается, что Превращение науки в часть производственного комплекса и одновременно на социальное явление определяет определенный профессиональный подход ученых-политологов и постижения своего значения и ответственности за свои научные результаты. Обосновано, что политическое познание является встроенным в культурный континуум и определяется нормами, которые порождаются цивилизационным развитием общества. Рассмотрена возможность приобретения качественно новых парадигмальных знаний предполагает анализ политического субъекта и его мышления в условиях новых и новых условий стандартизации.

Ключевые слова: политическое познание, естественно-научные стандарты, научные понятия, терминологические новации, политологические методы, исследования.

Tretiak O.A., Natural and scientific trends of concept formulation in political knowledge practices

The article explores political cognition, which can focus primarily on identifying events and phenomena that are of particular importance for a particular political situation or are relevant to the public concerned. It is emphasized that golytic knowledge of the postmodern age, liberation from value priorities, expediency of progress, public benefit, can broadly attract ordinary or unscientific expert assessments. Focused attention to the disclosure of new causal relationships between political facts and the prediction of political processes, often uses subjective or authoritarian terms, which have not found a statement in the broad scientific community. It is emphasized that in modern scientific knowledge the priority of terminological severity is shifted in favor of a projective study, which directs efforts to acquire new knowledge. It is argued that the transformation of science into a part of the production complex and, at the same time, on a social phenomenon determines a certain professional approach of political scientists and understanding their significance and responsibility for their scientific results. It is substantiated that political knowledge is embedded in the cultural continuum and is determined by the norms generated by the civilization development of society. The possibility of acquiring qualitatively new paradigm knowledge involves an analysis of the state of a political subject and his thinking in the conditions of new and new conditions of standardization considered.

Keywords: political cognition, natural sciences standards, scientific concepts, terminological innovations, political science methods, research.

Постановка проблеми

Невідповідність дійсного й означеного є одним з провідних настанов пізнання у суспільних науках. Дискутабельність та невизначеність ключових понять породжує нові й нові інтерпретації та концептуальні перетворення. За таких умов політичне пізнання може зосереджуватися, передусім, на виокремленні подій і явищ, які мають особливе значення для певної політичної ситуації, або є актуальними для зацікавленої громадськості. Однак, нефарховий погляд на політичні події та процеси істотно звужує можливості встановлення політичної істини і справжнього тлумачення змісту політико-інституційної системи. У багатьох випадках наукове політичне пізнання іде шляхом запозичення методології та термінологічних новацій, однак, цей шлях може призводити до важливих неточностей, які закладаються у зміст і програму дослідження. Вказані зміни мають більший вплив на перекручування змісту політичних фактів, ніж окремі концептуальні невідповідності у природничо-наукових дисциплінах.

Аналіз публікацій. Тему міждисциплінарних чинників формулювання понять у суспіль-

них науках порушували українські науковці. Зокрема Фундатор української академії наук В. Вернадський ще на початку ХХ століття порушував питання наукового світосприйняття [2]. У сучасний період до розробки проблеми долучилися С. Біла [1], О. Ведров [3], В. Волошин [4], І. Горбатенко [5], О. Гужва [6], І. Денисенко [7], А. Степанов [11], О. Токовенко [12]. Поряд з цим, існує потреба подальшого розв'язання питання впливу природничо-наукових підходів до політичного пізнання.

Метою статті є з'ясування особливостей природничо-наукових тенденцій формулювання концептуальних понять у практиках політичного пізнання. Завданням статті є виявлення критерію науковості, який використовується у природничо- та технічно орієнтованому політичному пізнанні.

Основний зміст

Приклад географічних дисциплін засвідчує, що невстановленість у науковій мові певних термінів може породжувати різноманітні тлумачення та підходи. Політичне пізнання доби постмодерну, звільнення від ціннісних пріоритетів, категорій доцільності, прогрес-

су, суспільної користі, може широко залучати буденні або ненаукові експертні оцінки до академічних досліджень. Так само як і наукові твердження і форми висловлювань можуть активно запозичуватися прикладними політичними дослідниками, коментаторами та публіцистами. В. Пащенко стверджує, що «предметні наукові поняття і терміни – похідні від об'єктних, вони мають своїми означеннями співвідноситись із назвами своїх наук. Прикладами жаргону тут можуть бути найпоширеніші некоректні предметні означення, вживані у природничій географії, наприклад ландшафтні та ґрунтові дослідження і карти, треба – ландшафтознавчі, ґрунтознавчі дослідження і карти, або дослідження та карти ландшафтів і ґрунтів» [9, с. 67].

Несуворість наукових тверджень виступає одним з найбільш широко визначених маркерів дилетантизму. Проте у політичному пізнанні, розкриття нових причинно-наслідкових зв'язків між політичними фактами та прогнозуванням політичних процесів, нерідко застосовує суб'єктивні, або авторські терміни, які не знайшли твердження у широкій науковій спільноті. У сучасному науковому пізнанні пріоритет термінологічної суворості зміщується на користь проєктивного дослідження, яке спрямовує зусилля на набуття нових знань. Відповідно, якщо наукова новизна є встановленою, то її термінологічний вираз стає другорядним явищем. Цей підхід залежить від культурних особливостей від тієї, або іншої наукової школи (див. :[7]).

Перетворення науки на частину виробничого комплексу і, водночас, на соціальне явище, визначає певний фаховий підхід науковців-політологів та досягнення свого значення і відповідальності за свої наукові результати. У цьому зв'язку новації у політичному пізнанні, пов'язані не лише з інтеріоризацією технологічних новацій економіки і соціального життя, але й із відображенням нових практик у політичній діяльності, які набувають суспільного розголосу. Наприклад, феномен політичних блогів переводить авторів політичних текстів з елітарного на масовий рівень, що сприяє поглибленню масовізації суспільства

на основі індивідуального вибору та відповідь на запити широких соціальних верств. Згідно із О. Скибою, «в переломні моменти розвитку людської цивілізації, коли відбувається руйнування старого і створення нового світу, культура теж не уникає своєї долі випробувань, що відбивається на розвитку і становленні наукових теорій» [10].

Політичне пізнання є вбудованим у культурний континуум і визначається нормами, які породжуються цивілізаційним розвитком суспільства. Наукова новизна формується як здобуття знань, які не були актуалізовані в даному культурному контексті [12]. На прикладі тематики наукових досліджень в різних країнах сучасного світу можна побачити, що актуалізація наукових проблем не є однорідною, отже тематизація знань забезпечується відповідно до цікавості до тих, або інших аспектів культури. О. Скиба стверджує, що «проникненням науки в усі сфери життя пояснюється необхідність врахування соціально-культурного контексту відповідної історичної епохи. Новий спосіб породження знань, проблема генезису науки виступає як проблема основ власне наукового способу діяльності. Ці основи складаються в культурі у вигляді певних установок мислення, які дозволяють виникнути науковому методу» [10].

Природничо-наукові настанови політичного пізнання визначають зростання наукових знань, їх культурна зумовленість пов'язана з таким рівнем досягнення політичного світу, який визначається потребами управління і здійснення влади. Порівняння давнього і модерного способу мислення ґрунтується на критерії зростання кількості знань та їх експансивності у різних сферах життєдіяльності. Науковість як критерій істини і новизни виникає у той час, коли вона відокремлюється від решти форм знань буденного, філософського, тощо [4]. Звідси, природничо-наукова парадигма пізнання є унікальною, з точки зору свого цивілізаційно-культурного походження. О. Скиба вважає, що «культури традиційних суспільств (Давнього Китаю, Індії, Давнього Єгипту, Вавилону) не створили таких основ. Для переходу до наукової стадії був необхід-

ний новий спосіб мислення (бачення світу), який допускав би погляд на існуючі ситуації буття, включаючи ситуації соціального спілкування і діяльності, як один із можливих виявів сутності (законів) світу, здатної реалізуватися в різноманітних формах. Такий спосіб мислення не міг утвердитися, наприклад, у культурі кастових і деспотичних суспільств Сходу епохи перших міських цивілізацій (де почалась переднаука)» [10].

Трансформація політичного пізнання доби модерну на частину системи позитивних наук пов'язана не лише з методичними засобами, але й із світоглядом наукової спільноти та критеріями ефективності її діяльності у кожен конкретний історичний період. На основі норм і регулятивів даної наукової спільноти формуються особистісні переваги у науковому пізнанні. У той же час, за доби постмодерну суб'єктивізм авторства гіперболізується, що обґрунтовує положення, які в період модерну не могли б вважатися науковими [6]. О.Скиба стверджує, що «вчений у своїй науковій діяльності при виборі методів і підходів, явно і неявно керується цінностями, нормами, ідеалами культурно-історичної епохи, частиною якої є сам. Отже, при цьому детермінація процесу наукового пізнання здійснюється не лише культурно-історичними чинниками, а й особистісно-психологічними» [10]. Тому засади креативності і творчості у політичному пізнанні ґрунтуються на свободі вибору, який притаманний ліберально-демократичному суспільству [1]. Це визначає актуальність творчості у плюралістичному політичному середовищі.

Творчість у акті політичного пізнання набуває значення й актуальності за умови її невідповідності іншим подібним зразкам у кожній сфері науковій діяльності. Здатність кожного вченого перевершити стереотипи та стандарти своєї доби і робить задум політичного пізнання креативним і нестандартним у даних культурних умовах. На думку О. Скиби, «осмислення того впливу, який робить науковий розвиток на культуру кожної епохи, є неможливим також без звертання до філософії, яка виконує функцію узагальнення духовного

і практичного досвіду. Пов'язуючи воедино всі види знань, поєднуючи досягнення природничих, технічних і гуманітарних наук на основі принципу гуманізму, вона задає ту чи іншу спрямованість розвитку науки і визначає евристичні рамки творчої діяльності кожної епохи» [10].

Таким чином, культурні умови виступають регулятивними структурами і рамками мислення, які визначають зміст та значення наукових досягнень. Для політичного пізнання це означає необхідність стилістичної і фразеологічної відповідності наукових результатів існуючим культурним зразкам. Водночас, явище природничо-наукового пізнання є визначенням об'єктивності як універсального критерію співвіднесення знання і дійсності. У свою чергу, креативність дійсності і знання у природничо-науковій традиції ґрунтується на зв'язках понять із реальним світом. Тому для політичного пізнання, яке оперує абстрагованими від дійсності поняттями, цей критерій одним з найбільш проблематизованих. Як вважає А. Кадикало, «коли з'являються підстави припустити хибність та суперечливість деяких положень наукового пізнання, наука через опосередкування її «апологетів» намагається постулювати певні принципи, що приводить до необхідності пошуку багатозначності того чи іншого феномену, а отже, отримується прямо протилежний результат. Тобто, на нашу думку, наука ніколи не повинна бути ізольованою або виконувати певну еталонно-метричну функцію, навпаки, вона має бути динамічною, проявляти усі ті якості, які закладені у неї ще з часів античних філософів» [8, с. 17].

Новизна для політичного пізнання у період природничо-наукового сцієнтизму формується як намагання аналізувати матеріальні величини, які описують політичну дійсність передусім, у кількісному вимірі. Застосування методів, які забезпечують більш якісну квантифікацію, пропонують уточнення цифрового виміру та лінійних політичних інтеракцій. Нелінійні політичні взаємодії, або такі, що не можуть бути підтвержені у прогресіях залишаються поза увагою, не розглядаються як важливі чинники політичного процесу.

Прикладом може слугувати невизначеність у політико-комунікаційних повідомлень, які вимірюються за кількістю появ на певних засобах масової інформації або у ситуативних контекстах. Лише якісний аналіз може дати розуміння щодо впливу даного медіаконтенту на зміну політичної поведінки. А. Кадикало стверджує, що «сьогодні наука перебуває на роздоріжжі трансформації у нову науку із змінною окремих уявлень та відходом від вузького редукціонізму, з одного боку, а з іншого, – перетворенням у певний тип псевдонауки із все помітнішим розмиванням меж між її різними сферами і не тільки. Тому найактуальніша проблема для науки на теперішньому етапі є з'ясування того, від чого вона здатна відмовитись, не втрачаючи своєї суті. І насамперед йдеться про параметри, які встановлені поняттями об'єкта та об'єктивності для науки» [8, с. 17].

Ціннісна природа політичного суб'єктивізму відображається у розумінні об'єктивності. Політичний дослідник рідко може бути повністю безстороннім. Навіть за умови повної ідеологічної нейтральності, він може схвалювати, або не схвалювати той чи інший політичний порядок або політичний режим. Відповідно, у більшості наукових досліджень у політологічних дисциплінах панує ціннісна перевага демократії над тоталітаризмом й авторитаризмом. Однак, у період кібернетичної революції формується ціннісно-нейтральний технократичний світогляд дослідників політики, які визначають передусім ефективність інститутів й технологій управління як основний критерій істинності концепції, що описують політичний світ. Загалом, соціокультурна парадигмальна та психоемоційна контекстність, істотно трансформують розуміння об'єктивності у політичній предметній сфері. Універсалізація технології природничого політичного пізнання в сучасному світі здійснюється за рахунок стандартизації політичних понять. Водночас, соціокультурні й цивілізаційні умови двох третин людства істотно відрізняються від умов та політичного мислення в рамках ареалу мешкання «золотого мільярда». Саме тому політична креативність може от-

римати втілення у формах нестандартного соціально-культурного контексту. А. Кадикало зазначає, що «у контексті суто прикладному проблема розуміння, інтерпретації та застосування понять не надто важлива, проте, якщо йдеться про включення знання у систему наукової картини світу, то це стає необхідністю. На нашу думку, саме у цьому напрямку можна помітити зрушення, трансформації та кризові моменти сучасного наукового пізнання. Це важливо ще й тому, що, як свідчить історія науки, фундаментальні зрушення наукових парадигм мають початок не на макрорівні прикладної науки, а на мікрорівні, тобто на рівні загальнішому, теоретичному» [8, с. 19].

Проблема здобуття істинності знань у сучасному політичному пізнанні пов'язується не лише з обмеженістю методів, які можуть бути застосовані для вивчення предметів, якими опікується політична теорія. Політична істинність істотно розпорошується через диференціацію предметів у дисциплінарному контексті. Політична соціологія і політична психологія, не маючи внутрішньої зацікавленості у предметі політичного, висувають позитивний індивідуальний і груповий варіант образу політики, який не має нічого спільного із усталеними фреймами політичного світосприйняття політологічної наукової спільноти. Це не важко побачити на основі теоретичних побудов і понять, які застосовуються у психології та соціології політики, це народні маси і громадська думка, ідейні доктрини, політичні рухи, тощо. А. Кадикало стверджує, що «прийняття критерієм істинності теорії, а відповідно і її об'єктивності, експерименту, хоча й дієвий, але далеко не той, що можна повністю прийняти і вважати як об'єктивний. Як би там не було, але експеримент – це певні умови, певні параметри, які дуже часто встановлені самим дослідником, тому експеримент дієвий, але при цьому обмежений критерій. У дуже вузьких рамках він спрацьовує, але наука виходить за ці межі. Причини намагання здолати межі наукових принципів полягає у незадоволеності науковців тим категоріальним апаратом, який їм сьогодні доступний» [8, с. 21].

Методична зумовленість політичного пізнання ґрунтується на поширених сцієнтиських настановах і позитивістських метатеоретичних визначеннях. Можливість здобути нові знання може формулюватися на основі постановки питання у новому змісті. Також, адаптація загальнонаукової методології до предмету політичних досліджень може відкрити нову перспективу для парадигмальних політичних досліджень. Категорії та концепції загальнонаукового змісту лише завдають загальну рамку для розробок, якщо вони мають експертний характер та взагалі не будуть кореспондуватися із загальними підходами. А. Кадикало вважає, що «наукові припущення, гіпотези та теорії, які виходять за межі класичного наукового категоріального апарата, викликають негативну реакцію з боку багатьох науковців. У сучасному теоретично-природничому пізнанні існують спроби подолання такого негативізму, але інколи вони набувають форм, які далекі від наукових» [8, с. 21].

Неможливість повної реалізації природничо-наукових настанов у політичному пізнанні зумовлює прагнення політичних мислителів звернутися до політико-філософських настанов, якими є постмодерн і комунікативна теорія тощо (див.: [5]). Водночас застосування новітніх методичних засобів, які надають якісну інформацію, зокрема щодо медіа контенту, забезпечують якісний та кількісний аналіз масової політичної поведінки, дозволяють обробляти великі масиви даних, відкривають перед політичними науками шлях до стандартизації та уніфікації із природничими і технічними науковими дисциплінами. Крім

того, стандартизація методів не забезпечує проблемного пошуку, визначення предметної сфери та прогнозування наукових результатів, в цьому контексті вирішального значення будуть мати загальнологічні методи і мисленнєвий експеримент. А. Кадикало стверджує, що «об'єктивність передбачає певну спрямованість на об'єкт, але таку, що зумовлена певною конкретною ситуативністю. Об'єктивність не можна вважати відносною, а тільки зумовленою, тобто такою, що вказує на специфіку об'єкта та умови сприйняття його суб'єктом» [8, с. 22]. Отже, політичне пізнання інтуїтивно використовує поняття об'єктивності із гнучким розумінням результату застосування науковості.

Висновки

Таким чином, у природничо-науковому контексті політичне пізнання перебуває як під впливом викликів, так і в умовах розкриття нових можливостей. Кількісне поширення знань про політичний світ відповідає потребам сучасного технізованого суспільства. Водночас фундаментальні засади політики залишаються незмінними з часів античності. Можливість набуття якісно нових парадигмальних знань передбачає аналіз стану політичного суб'єкту та його мислення в умовах нових і нових умов стандартизації. Це спонукає до вивчення політичної мови як об'єкту досліджень, а також мови політичної науки, яка не повною мірою відповідає вимогам сцієнтистського загальнонаукового пізнання. Перспективою подальшого розвитку проблеми, порушеної в даній статті є дослідження гуманістичних засад політичного пізнання.

Бібліографічні посилання

1. Біла С. Політична «матриця» громадянського суспільства. *Політичний менеджмент*. 2007. № 6. С. 170–173. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ПоМе_2007_6_20.
2. Вернадский В. И. Научное мировоззрение. *На переломе. Философские дискуссии 20-х годов: Философия и мировоззрение*. М.: Политиздат, 1990. С. 180–203.
3. Ведров О. *Науки про суспільство та соціальний прогрес. Епістемологічні та етичні засади соціальних наук з погляду філософії комунікації: [монографія]*. Київ : СтилоС, 2014. 338 с.
4. Волошин В. В. *Епістемологія релігії: онтологічні припущення, ключові концепти, пізнавальні стратегії: монографія*. Донецьк: ДонУ, 2012. 446 с.
5. Горбатенко І. Постмодерністський дискурс та його вплив на розвиток політичної науки в Україні. *Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж.* 2006. Вип. 30, кн. 2. С. 72–81.

6. Гужва О. П. Симфонізм між модернізмом та постмодернізмом: від хаосу до гармонії. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Мистецтвознавство. Архитектура. 2007. № 12. С. 31–40.
7. Денисенко І. Д. Політичний режим і суспільство: особливості взаємодії у контексті аристотелівської традиції. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. 2012. Вип. 6. С. 50–59.
8. Кадикало А. Поняття об'єктивності як орієнтира межевості сучасного природничо-наукового пізнання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Філософські науки. 2013. № 750. С. 17–23.
9. Пащенко, В. Про неточності природничої наукової термінології. *Вісник Національної Академії наук України*. 2006. № 11. С. 63–69.
10. Скиба О. П. Соціокультурний вимір наукового пізнання. Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPK/article/viewFile/9470/11815>
11. Степанов А. Г. Етнічні аспекти світогляду в системі соціального пізнання. *«Регионология»*. 2011. №1. Режим доступу: <http://regionsar.ru/node/665>
12. Токовенко О. С. Трансформація концептуальних засад політичної науки у культурно-історичному контексті. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2013. № 8. С. 65–70.

References

1. Bila S. Politychna «matrytsia» hromadianskoho suspilstva [Political «matrix» of civil society]. *Politychnyi menedzhment*. 2007. № 6. S. 170–173. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2007_6_20.
2. Vernadskyi V. Y. Nauchnoe myrovozzrenye [Scientific world view]. *Na perelome. Fylosofskye diskussyy 20-kh holov: Fylosofyia y myrovozzrenye*. M.: Polytyzdat, 1990. S. 180–203.
3. Viedrov O. *Nauky pro suspilstvo ta sotsialnyi prohres. Epistemolohichni ta etychni zasady sotsialnykh nauk z pohliadu filosofii komunikatsii: [monohrafiia] [Science of Society and Social Progress. Epistemological and ethical principles of social sciences in terms of the philosophy of communication]*. Kyiv : Stylos, 2014. 338 s.
4. Voloshyn V. V. *Epistemolohiia religii: ontolohichni prypushchennia, kliuchovi kontsepty, piznavalni stratehii [Tekst]: monohrafiia [Epistemology of religion: ontological assumptions, key concepts, cognitive strategies]*. Donets. nats. un-t, Kaf. filos. Donetsk: DonNU, 2012. 446 s.
5. Horbatenko I. Postmodernistskyi diskurs ta yoho vplyv na rozvytok politychnoi nauky v Ukraini [Postmodern Discourse and Its Influence on the Development of Political Science in Ukraine]. *Nauk. zap. In-tu polit. i etnonats. doslidzh.* 2006. Vyp. 30, kn. 2. S. 72–81.
6. Huzhva O. P. Symfonizm mizh modernizmom ta postmodernizmom: vid khaosu do harmonii [Symphonism between modernism and postmodernism: from chaos to harmony]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dizainu i mystetstv. Mystetstvoznavstvo. Arkhytektura*. 2007. № 12. S. 31–40.
7. Denysenko I. D. Politychnyi rezhym i suspilstvo: osoblyvosti vzaiemodii u konteksti arystotelivskoi tradytsii [Elektronnyi resurs] [Political regime and society: peculiarities of interaction in the context of the Aristotelian tradition]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa*. 2012. Vyp. 6. S. 50–59.
8. Kadykalo A. Poniattia obiektyvnosti yak oriientyra mezhevosti suchasnoho pryrodnycho-naukovoho piznannia [The concept of objectivity as a reference point for the modern science and science]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. *Filosofski nauky*. 2013. № 750. S. 17–23.
9. Pashchenko, V. Pro netochnosti pryrodnychoi naukovoї terminolohii [About Inaccuracies of Natural Scientific Terminology] [Tekst]. *Visnyk Natsionalnoi Akademii nauk Ukrainy*. 2006. № 11. S. 63–69.
10. Skyba O. P. *Sotsiokulturnyi vymir naukovoho piznannia [Socio-cultural dimension of scientific knowledge] [Elektronnyi resurs]*. Rezhym dostupu: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPK/article/viewFile/9470/11815>
11. Stepanov A. H. Etnichni aspekty svitohliadu v systemi sotsialnoho piznannia [Ethnic Aspects of the Worldview in the System of Social Cognition]. *«Rehyonolohyia»*. 2011. №1. Rezhym dostupu: <http://regionsar.ru/node/665>
12. Tokovenko O. S. Transformatsiia kontseptualnykh zasad politychnoi nauky u kulturno-istorychnomu konteksti [Transformation of conceptual foundations of political science in the cultural-historical context]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*. 2013. № 8. S. 65–70.